

Folkpost på tre sekunder!

En plan med sikte mot en nationell katalog

dnr 241-KB 761-2011

**National Library
of Sweden**

Kungl. biblioteket libris@kb.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1. Inledning	5
1.1 Uppdraget	5
1.2 Genomförandet.....	5
1.3 Definitioner	6
2. LIBRIS-enheten och systemen	7
2.1 LIBRIS.....	7
2.2 LIBRIS-samarbetet.....	9
3. Nuläge - folkbiblioteksposter i LIBRIS	11
3.1 Flödet av poster till LIBRIS.....	11
3.2 Integrering av befintliga poster	11
3.3 Talboks- och punktskriftsbiblioteket.....	12
3.4 Internationella biblioteket	13
3.5 Svenska barnboksinstitutet.....	13
3.6 KB:s avdelning för audiovisuella medier	14
4. Kartläggning av behov och förväntningar	15
4.1 Studiebesök och intervjuer	15
4.2 Idégruppen	16
4.3 Resultat av kartläggningen.....	16
5. Framtiden – folkbiblioteksposter i LIBRIS	18
5.1 Användaren och en nationell katalog	18
5.2 Biblioteket och en nationell katalog	18
5.3 Vision <i>Folkpost på tre sekunder!</i>	19
5.4 Snabbhet	19
5.5 Kvalitet	20
5.6 Rätt poster	21
5.7 Uppdatering av poster	21
5.8 Förvärvsrutiner.....	22
5.9 Koppling till ekonomisystem/inköpsmodul	22
5.10 Import av bibliotekens befintliga bestånd	22
6. Insatser för genomförandet av planen	23
6.1 Kompetenser.....	23
6.2 Postförsörjning.....	23
6.3 Ämnesord.....	23
6.4 Katalogisering	23
6.5 Startpaket.....	24
6.6 Aktörer	24
6.7 Inflytandestruktur	24

Sammanfattning

Kungl. bibliotekets utvidgade uppdrag omfattar bl.a. att, med LIBRIS samkatalog som bas, skapa förutsättningar för en nationell bibliotekskatalog. På sikt syftar en nationell katalog till att omfatta samtliga medieresurser som tillgängliggörs via de offentligt finansierade biblioteken. Avsikten med denna rapport har varit att undersöka och beskriva hur folkbibliotekens bibliografiska data och beståndsdata ska kunna integreras i LIBRIS.

Kartläggningen har omfattat intervjuer och studiebesök på folkbibliotek och samtal med personer som arbetar med strategisk biblioteksutveckling. Dessutom har en Idégrupp med deltagare från 14 olika bibliotek bidragit med konstruktiva förslag till lösningar. Arbetet har även omfattat samtal med vissa av folkbibliotekens medie- och systemleverantörer.

Fokus har varit folkbibliotekens behov, men merparten av de föreslagna åtgärderna gagnar även forskningsbiblioteken och deras användare. Då fler bibliotek medverkar i en gemensam katalog ökar tillgången till poster för det enskilda biblioteket. Folkbibliotekens data bidrar dessutom till att utöka och bredda innehållet i LIBRIS med fler medietyper och medier på fler språk. Ytterligare en vinst är tanken att en post bara katalogiseras en gång, för att sedan kunna återanvändas av alla bibliotek. Med en gemensam katalog öppnas möjligheter för nya samarbeten och fler sätt för biblioteken att fördela sina resurser för katalogisering.

Med allt material samlat i en gemensam katalog öppnas även stora möjligheter att utveckla nya gränssnitt gentemot slutanvändaren. Vissa användare kanske föredrar nuvarande gränssnitt med tillgång till alla poster i katalogen, medan andra vill kunna överblicka innehållet genom ämnesbaserade gränssnitt t.ex. en webbplats som visar alla deckare (böcker, ljudböcker, filmer).

Att finna alternativa lösningar för postförsörjning och katalogisering är centralt för folkbibliotekens medverkan i LIBRIS. De behov och förväntningar som framförts kan sammanfattas i tre punkter:

- **Kvalitet** d.v.s. att nuvarande information i LIBRIS-posterna behöver anpassas till folkbibliotekens behov.
- **Snabbhet** d.v.s. att flödet av poster mellan LIBRIS och bibliotekens lokala kataloger behöver löpa på snabbt och smidigt.
- **Rätt poster** d.v.s. att LIBRIS måste kunna erbjuda ett större urval poster som motsvara alla de olika medietyper och språk som folkbiblioteken erbjuder sina användare.

Utifrån folkbibliotekens förväntningar har visionen *Folkpost på tre sekunder* formulerats. Den syftar till målsättningen att år 2012 kunna erbjuda ett sömlöst postflöde där LIBRIS-bibliotek får en användbar post in i sin lokala katalog direkt efter ett inköp hos någon av de större medieleverantörerna.

Många av de funktioner folkbiblioteken önskar i en nationell katalog kan redan idag erbjudas av LIBRIS, även om tjänsterna i dagsläget inte är helt sömlöst integrerade. Det är t.ex. möjligt att få tillgång till poster i samband med förvärv hos olika medieleverantörer eller att få tidiga förhandsposter från Bokrundellen. Innehållet i posterna kan skraddarsys och uppdateras utifrån bibliotekets lokala önskemål och det finns också olika varianter för överföring av poster från LIBRIS till bibliotekets lokala system.

För att integrera folkbibliotekens bibliografiska data och beståndsdata i LIBRIS krävs anpassningar även i andra tekniska infrastrukturer än enbart LIBRIS. En förutsättning för ett rationellt och effektivt postflöde mellan LIBRIS och folkbibliotekens lokala kataloger är således att även bibliotekens medie- och systemleverantörer gör anpassningar i sina tekniska infrastrukturer. För att åstadkomma en nationell

katalog krävs med andra ord ett gediget samarbete mellan LIBRIS, det enskilda folkbiblioteket samt bibliotekets leverantörer.

Just nu pågår en utveckling hos flera statliga biblioteksaktörer, vars insatser gagnar folkbibliotekens behov av poster i LIBRIS. Fr.o.m. september 2011 kommer Svenska barnboksinstitutet sätta ämnesord på den svenska utgivningen av barn- och ungdomslitteratur senast en vecka efter utgivningen. Sedan en tid tillbaka pågår en överföring av poster med ljudböcker från Svensk Mediedatabas till LIBRIS och helt nyligen har TPB och Btj träffat en överenskommelse om att tillgängliggöra TPB:s poster i LIBRIS år 2012.

En viktig fråga för folkbibliotekens postförsörjning är katalogiseringen av de lokala posterna. Att föreslå lösningar inom det området har dock inte ingått i uppdraget för denna kartläggning. Nuvarande modell för katalogisering i LIBRIS utgår från överenskommelsen mellan KB och LIBRIS- biblioteken, där det enskilda biblioteket ansvarar för att katalogposterna följer de anvisningar som är aktuella i LIBRIS.

En avsikt med de förslag till lösningar som presenteras i denna rapport är att de inte ska begränsa bibliotekens valmöjligheter vad gäller alternativ för katalogisering. Antingen kan biblioteket katalogisera själv eller också samarbeta med andra bibliotek. Det är även fullt möjligt att via avtal köpa katalogiseringstjänsten av kommersiella aktörer.

Däremot måste bibliotek som vill medverka i en nationell katalog försäkra sig om att leverantören av katalogposterna har den kompetens som krävs och att posterna motsvarar teknisk och innehållsmässig standard för bibliografisk information i LIBRIS. Dessutom ska alla poster som katalogiseras eller på annat sätt tillgängliggörs i LIBRIS ska vara fritt tillgängliga för alla.

Det finns ett förslag till ny inflytandestruktur för frågor som rör arbetet mot en nationell katalog. Beslut om den fattas i KB:s Nationella referensgrupp i september 2011. Inom ramen för sitt utvidgade uppdrag kommer KB även att initiera samtal om hur en framtida modell för katalogiseringsbehovet kan se ut.

1. Inledning

Kungl. biblioteket (KB) har till uppdrag att samordna utvecklingsinsatser för offentligt finansierade bibliotek inom området högre utbildning och forskning. I samband med 2009 års kulturproposition utvidgades detta uppdrag:

I syfte att stärka biblioteksväsendet och ge biblioteken bättre möjligheter att tillgodose allmänhetens behov på detta område föreslås att Kungl. biblioteket, utöver sitt huvuduppdrag som forskningsbibliotek, får ett särskilt uppdrag att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom vissa övergripande biblioteksfrågor. (Prop. 2009/10:3, Tid för kultur, sid 32).

Under 2010 genomförde KB ett flertal dialogsamtal med representanter från olika bibliotek runt om i landet. Syftet var att få en bild av viktiga, gemensamma utvecklingsfrågor. Ett tydligt budskap från biblioteken var behovet av att prioritera en gemensam katalog för de offentliga biblioteken. Ett steg i riktning mot en nationell katalog har varit att undersöka folkbibliotekens behov och förväntningar på en nationell katalog. Denna rapport är resultatet av den kartläggningen.

1.1 Uppdraget

På sikt syftar en nationell katalog till att omfatta samtliga medieresurser som tillgängliggörs via de samhällsfinansierade biblioteken. Uppdraget för denna rapport har varit att, med LIBRIS Samkatalog som bas, undersöka hur den tekniska infrastrukturen behöver vidareutvecklas för att kunna hantera folkbibliotekens bibliografiska data och beståndsdata.

Utifrån folkbibliotekens behov och förväntningar har möjligheter och svårigheter med nuvarande systemtekniska infrastruktur analyserats, vilket resulterat i ett antal förslag till anpassningar av LIBRIS Samkatalog. En avgörande fråga har varit att få till stånd ett rationellt flöde av poster mellan en nationell katalog och de lokala bibliotekskatalogerna.

Den projektgrupp som arbetat med rapporten har bestått av följande deltagare från LIBRIS-enheten: Maria Hedenström, Maria Kadesjö, Anders Ljung, Martin Malmsten, Kristin Olofsson, Helena Forssblad, Christer Larsson, Lisa Hunemark, Fredrik Klingwall och Henrik Lindström. För att samordna och sammanställa rapporten har KB engagerat Annette Johansson, från konsultföretaget IGO-R AB.

Uppdraget har genomförts under perioden 1 mars – 20 juni, 2011. Resultatet av kartläggningen samt förslag till åtgärder presenterades vid ett seminarium i Stockholm den 15 juni med rubriken: *Vision 2012: Folkpost på tre sekunder! En plan med sikte mot en nationell katalog.*

1.2 Genomförandet

Då syftet med uppdraget varit att kartlägga folkbibliotekens behov har projektdeltagarna besökt olika folkbibliotek för att intervjua medarbetare och ta del av det dagliga, lokala katalog- och förvärvsarbetet. De bibliotek som medverkat i den delen av kartläggningen är Alby, Arboga, Gävle, Göteborg, Oxelösund och Sunne.

Vidare har ett antal personer med ansvar för övergripande, strategisk biblioteksutveckling intervjuats: Gunilla Herdenberg (KB:s avdelning för nationell samverkan), Niclas Lindberg (Svensk biblioteksforening) Marie-Louise Riton (Uppsala stadsbibliotek) och Roland Persson (Kultur Skåne Regionbiblioteket).

Projektet har även haft tillgång till en Idégrupp med deltagare från 14 olika bibliotek:

- Per Mattsson Malmö stadsbibliotek
- Lotta Trosell Svender HELGE-biblioteken
- Helena Kettner Sjukhusbiblioteken i Sörmland
- Charlotte Landgren Norrköpings stadsbibliotek
- Linda Jerrewing Talboks- och punktskriftsbiblioteket
- Lisbeth Byström Talboks- och punktskriftsbiblioteket
- Lisa Petersen Kungliga Tekniska Högskolans Bibliotek
- Ylva Sommerland Göteborgs stadsbibliotek
- Martin Hafström Stockholms stadsbibliotek
- Göran Konstenius Kungl. biblioteket
- Eva Norling Blekinge Tekniska högskola
- Anna Christina Rutquist Länsbiblioteket i Värmland
- Viktor Sarge Regionbibliotek Halland
- Larry Lempert Internationella biblioteket
- Harriet Lacksten Internationella biblioteket
- Madelein Enström Depåbiblioteket/Umeå lånecentral
- Christer Klingberg Örebro stadsbibliotek

Projektets arbete har också kommunicerat via LIBRIS utvecklingsblogg, twitter och Facebook.

1.3 Definitioner

I rapporten används genomgående begreppet **postförsörjning** för att beskriva anskaffning och underhåll av bibliografisk information i bibliotekens lokala kataloger. Däremot omfattar begreppet inte katalogiseringsinsatser.

Förhandsposter (eller **expektansposter**) används i rapporten som en samlingsbeteckning för kortfattade preliminära poster som snabbt kan distribueras till bibliotekets lokala system. Förhandsposten kan vara tillgänglig via Bokrondellen redan innan boken är utgiven. Den kan också skapas av medieleverantör i samband med att biblioteket beställer en bok. I det senare fallet kan förhandsposten vara kompletterad med förvärvsinformation.

Folkbiblioteksposter (eller **folkposter**) används som en benämning på poster som är anpassade för att särskilt motsvara folkbibliotekens behov, men som också ska kunna fungera för forskningsbibliotek.

Postkvalitet används som begrepp för att beskriva nivån på innehållet i posten.

2. LIBRIS-enheten och systemen

Det är Libris-enheten inom KB:s avdelning för nationell samverkan som ansvarar för drift och utveckling av LIBRIS nationella bibliotekssystem. Enheten består av ca 25 personer och omfattar kompetenser som utvecklare, programmerare, drifttekniker, systembibliotekarier, bibliotekarier och kundservicetekniker. Det finns även expertiskompetens inom olika områden så som metadata och fjärrlån.

LIBRIS nationella bibliotekssystem omfattar LIBRIS samkatalog, LIBRIS fjärrlån, publika söktjänster så som LIBRIS webbsök, LIBRIS uppsök, Sondera, SwePub, bibliotek.se och Samsök samt andra kringliggande system och tjänster. Det är LIBRIS samkatalog som ska utvecklas till en nationell katalog. I denna rapport benämns fortsättningsvis LIBRIS samkatalog som enbart LIBRIS.

2.1 LIBRIS

LIBRIS redovisar tryckt och digitalt material, kartor, ljud- och videoupptagningar m.m. Katalogen innehåller uppgifter om den samlade svenska litteraturutgivningen fr.o.m. 1976 (nationalbibliografin) samt ett antal ämnesspecialiserade och lokalhistoriska bibliografier. Innehållet har successivt kompletterats med material ur bibliotekens äldre samlingar och redovisar idag i stort sett hela den svenska utgivningen av tryckta publikationer från 1500-1600-talet.

Grunden i LIBRIS utgörs av material från de offentligt finansierade biblioteken inom området högre utbildning och forskning. Katalogen innehåller idag mer än 6,5 miljoner katalogposter inkl. nationalbibliografin och samlingarna vid ca 300 bibliotek, varav merparten är forsknings- och specialbibliotek. Det innebär att LIBRIS i princip speglar hela den svenska utgivningen av böcker och tidskrifter (tryckt material), men även en hel del kommersiellt utgivna ljudböcker.

Det innebär också att LIBRIS speglar delar av den utländska facklitteraturen (i tryckt form eller som e-resurs). Det finns även en relativt stor mängd noter till framförallt klassisk musik. Det finns också gott om kvalitetsmässigt bra katalogposter för den utländska litteraturen i lätt åtkomliga externa katalogkällor.

Däremot är det i LIBRIS sämre täckning på katalogposter för utländsk barn- och skönlitteratur, litteratur på utländska språk för folkbibliotekens behov, musik, filmer, dataspel, talböcker och vissa andra mediekategorier.

Följande tre cirkeldiagram ger en bild av hur tillgången till poster ser ut idag, med utgångspunkt i folkbibliotekens mediebestånd:

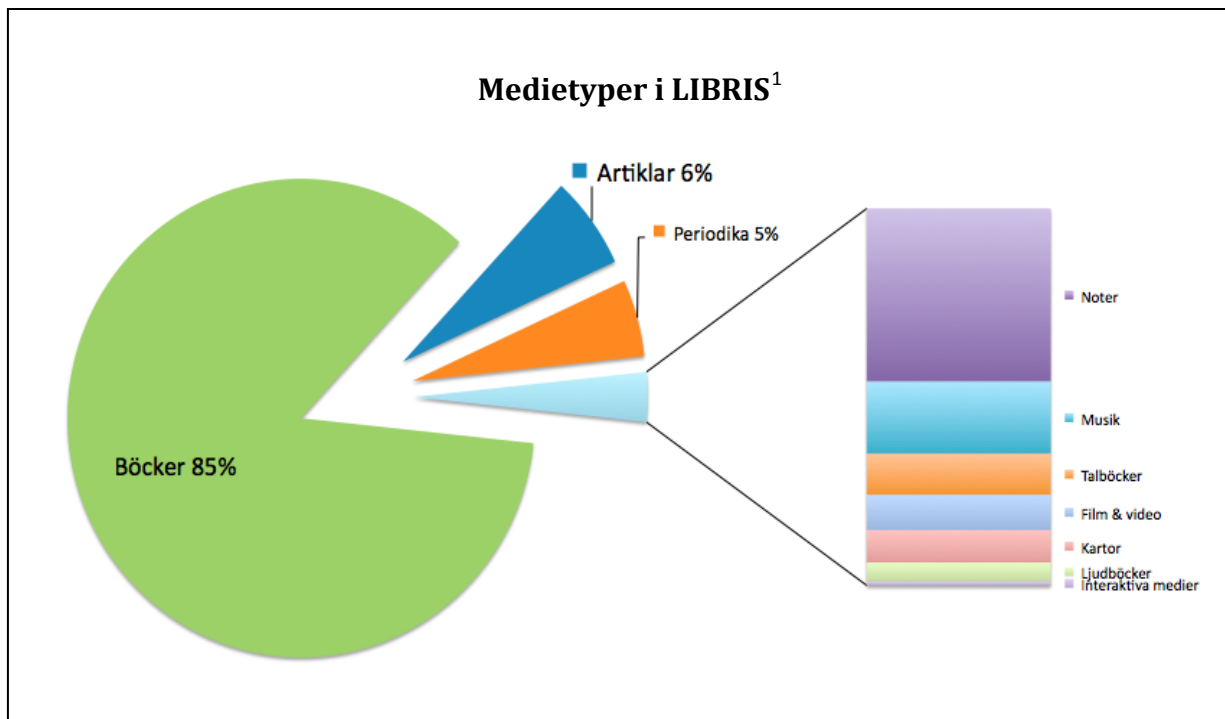

Bild 1: Medietyper i LIBRIS (Källa: LIBRIS)

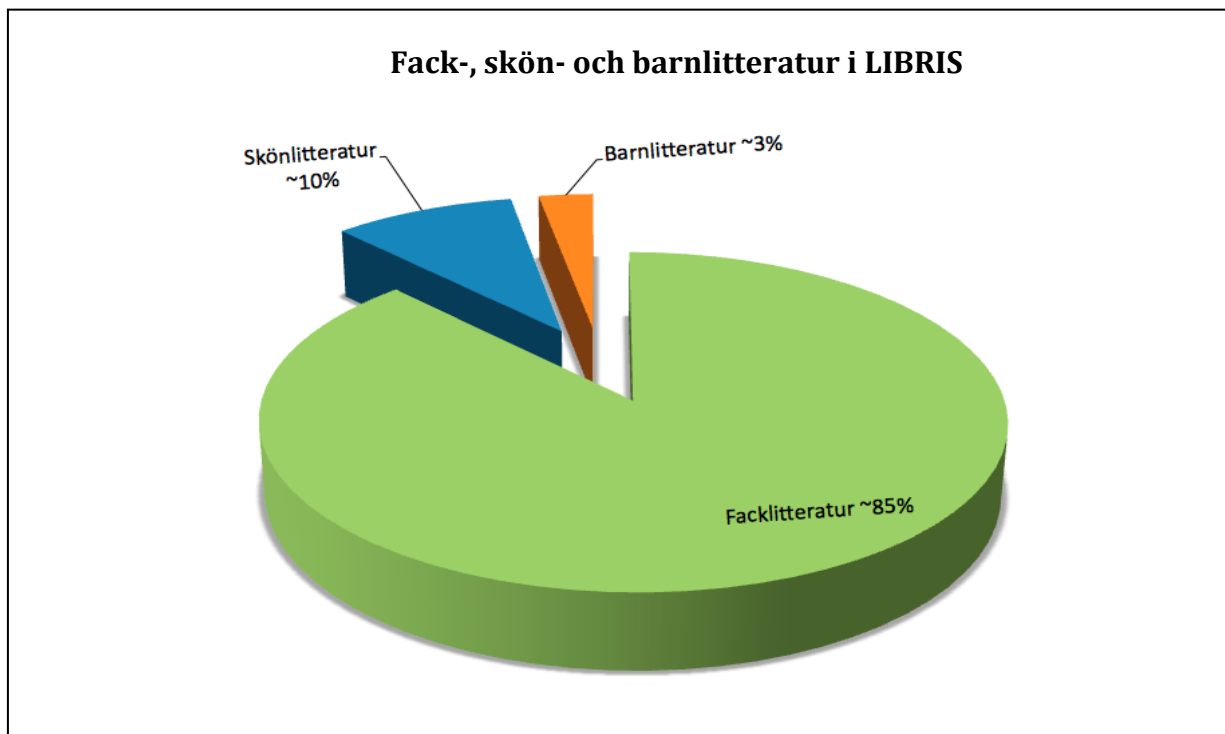

Bild 2. Fack-, skön- och barnlitteratur i LIBRIS (Källa: LIBRIS)

¹ Diagrammen i bild 1-3 baseras på sökfrågor i LIBRIS och är avsedda att illustrera ungefärliga relationer mellan olika medie-, litteratur- och språkkategorier.

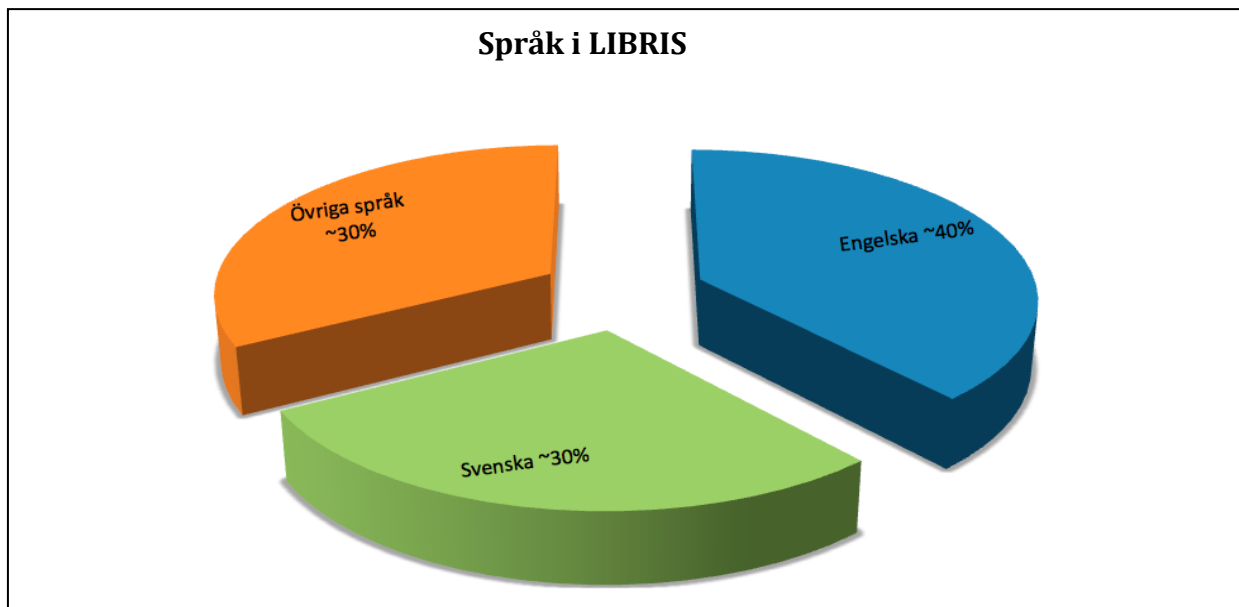

Bild 3. Språk i LIBRIS (Källa: LIBRIS)

Drygt 300 enskilda bibliotek inom ca 180 biblioteksorganisationer deltar i samarbetet att bygga upp LIBRIS till en nationell katalog. Det är i första hand forskningsbiblioteken som bidrar till innehållet, men andelen folkbibliotek ökar successivt. Idag finns katalogposter och bestånd från ca 25 regionala och kommunala biblioteksorganisationer i LIBRIS.

Informationen i LIBRIS är fritt tillgänglig för bibliotek och allmänhet via LIBRIS webbsök. Med utgångspunkt från LIBRIS webbsök kan material som saknas i det egna biblioteket beställas från andra bibliotek via LIBRIS fjärrlånesystem. Ca 1 350 svenska biblioteksenheter, varav drygt en tredjedel folkbibliotek, använder fjärrlånesystemet, för att beställa litteratur till sina användare. Därtill kommer ca 420 utländska bibliotek i främst Danmark, Finland och Norge.

2.2 LIBRIS-samarbetet

Bibliotekens medverkan i LIBRIS är reglerad i en överenskommelse mellan KB och det enskilda biblioteket. Enligt överenskommelsen ska biblioteket tillgängliggöra registrerat material för utlån, läsning eller motsvarande. Biblioteket ansvarar också för att upprätthålla en tillräckligt god intern katalogkompetens. KB å sin sida äger LIBRIS-systemen och dess innehåll, för att fritt disponeras av biblioteken, samt ansvarar för underhåll och utveckling. LIBRIS-biblioteken medvekar också i olika referensgrupper där samarbetsfrågor av mer principiell karaktär kan behandlas.

Libris-enheten utför inte någon katalogisering, men kan vid behov utföra maskinella mängdändringar i databasen. De två katalogiserande enheter KB har är Nationalbibliografin och Utländsk litteratur, som båda registrerar allt sitt material i LIBRIS. Till detta kommer som tidigare nämnts katalogisering av ca 300 registrerande LIBRIS- bibliotek. KB ansvarar för utbildning i katalogisering i LIBRIS och håller aktuella katalogiseringsanvisningar tillgängliga via *Katalogisatörens verktyglåda* (www.kb.se/katalogisering). Katalogisatörer vid olika LIBRIS-bibliotek kan meddela sig med varandra via olika e-postlistor och meddelandesystem.

Respektive LIBRIS-bibliotek ansvarar själv för kvaliteten i de poster som katalogiseras. Katalogiseringen ska utföras enligt KB:s anvisningar och biblioteket ansvarar för att beståndsinformationen är aktuell och uppdaterad i LIBRIS. Idag utförs det praktiska katalogiseringsarbetet oftast av bibliotekets egen

personal, men det behöver inte utföras av det enskilda biblioteket. Varje bibliotek ansvarar dock för att den aktör som utför arbetet har tillräcklig katalogiseringskompetens. Det skulle således vara möjligt att organisera nya katalogiseringssamarbeten mellan bibliotek. De bibliotek som så önskar kan också välja att via avtal köpa katalogiseringstjänsten från externa aktörer.

3. Nuläge - folkbiblioteksposter i LIBRIS

Den bibliografiska basen i LIBRIS utgörs av de svenska forskningsbibliotekens bibliografiska data, men som ovan beskrivits ryms även katalogposter som motsvarar folkbibliotekens medieutbud. Detta avsnitt syftar till att beskriva på vilka sätt LIBRIS kontinuerligt utökas med poster generellt och särskilt utifrån folkbibliotekens behov.

Här beskrivs vilka möjligheter det finns att integrera lokala katalogposter i LIBRIS. Avsnittet innehåller även en aktuell status för postförsörjning mellan LIBRIS och andra biblioteksaktörer som kan bidra till att folkbibliotekens behov av poster tillgodoses. Dessa aktörer är Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Internationella biblioteket, Svenska barnboksinstitutet och KB:s avdelning för audiovisuella medier.

3.1 Flödet av poster till LIBRIS

Idag är det katalogisatorerna vid de medverkande LIBRIS-biblioteken som rent praktiskt tillför katalogen nya poster. Samarbetet effektiviserar katalogiseringsarbetet, eftersom antalet primärkatalogiseringar per bibliotek minskar då alla kan primärkatalogisera nytt material. Stora delar av det svenska materialet uppgraderas dock alltid till nationalbibliografisk nivå eller biblioteksnivå av KB:s katalogisatorer. Andelen sekundära katalogiseringar, d.v.s. då lokala beståndsuppgifter som hyllsignum, klassifikation, ämnesord m.m. tillkommer, uppgår i genomsnitt till ca 75 % av det totala antalet katalogiseringar på ett bibliotek.

LIBRIS tillförs också nya poster maskinellt via ett importsystem (Metadatatratten) som konverterar metadataformat till MARC21, vilket är det format LIBRIS tillämpar. En av de största leverantörerna av metadata är Bokrondellen, en databas för bok- och förlagsbranschen. Uppdatering sker varje natt och innehåller förhandsposter om kommande utgivning på de svenska förlagen. Nationalbibliografien och Bokrondellen har ett avtal om dels utbyte av poster, dels att Nationalbibliografien ska katalogisera förlagsutgivnet svenskt material inom tre arbetsdagar.

3.2 Integrering av befintliga poster

Det finns fyra möjligheter för ett bibliotek att tillgängliggöra sina befintliga lokala katalogposter i LIBRIS:

- Registrera
- Matcha
- Läsa in
- Beställa post från medieleverantör

Att **registrera** innebär att biblioteket i samband med t.ex. ett förvärv, antingen katalogiserar en ny post manuellt eller importerar en färdig katalogpost från extern katalogkälla via en inbyggd importfunktion i katalogiseringsklienten (Voyager). I samband med detta skapar biblioteket normalt en beståndspost med bibliotekets sigel (LIBRIS-kod) och eventuella hyllsignum. Biblioteket kan också registrera sitt bestånd genom att söka fram en befintlig bibliografisk post i LIBRIS och skapa en beståndspost till den. Beståndsposter kan även skapas via ett enkelt webbformulär - LIBRIS beståndsregistrering.

Att **matcha** in ett bestånd betyder att LIBRIS på maskinell väg jämför bibliotekets bibliografiska poster med de som redan finns i LIBRIS. Om samma bibliografiska post påträffas läses de lokala beståndsuppgifterna in i LIBRIS (bibliotekssigel, hylluppställning, ämnesord o.s.v.).

Att **läsa in** katalogposter innebär att maskinellt föra in poster som inte redan finns i Libris.

Sedan några år finns också möjlighet att **beställa en katalogpost från vissa medieleverantörer** i samband med förvärv, via LIBRIS Förvärvsrutin.² Rutinen bygger på att leverantören, i samband med att biblioteket gör ett förvärv, skickar metadatat (bibliografisk post och beståndspost) till LIBRIS där det behandlas, matchas på ISBN o.s.v. Inläsningen i LIBRIS följs upp av ett automatiskt e-postmeddelande till biblioteket och metadatat blir normalt tillgängligt för den lokala bibliotekskatalogen dagen efter förvärvet. Katalogposten matchas och läses in på samma sätt som ovan och förses maskinellt med beståndsinformation för det beställande biblioteket.

En kombination av ovanstående fyra metoder ger förmodligen den långsiktigt mest heltäckande lösningen för att spegla folkbibliotekens hela bestånd i LIBRIS. Matchning och inläsning behövs initialt för att komplettera med titlar som saknas i LIBRIS idag, men kan även vara användbara metoder som komplement till löpande registrering. Inmatchningsprocessen behöver dock ses över och automatiseras.

3.3 Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) är en myndighet som i samverkan med andra bibliotek ska arbeta för att personer med funktionsnedsättning får tillgång till litteratur i det medieformat som passar dem. Det kan vara talböcker, punktskriftsböcker, andra taktila böcker och e-text. I TPB:s uppdrag ingår både att producera och att tillgängliggöra anpassade medier.

Uppdraget avser såväl barn, som ungdomar och vuxna. Målgruppen för TPB:s verksamhet uppskattas till ca 6 % av befolkningen. TPB har ett särskilt uppdrag att ge studerande på universitets- och högskolenivå tillgång till anpassad studielitteratur.

TPB:s registrerade användare utgörs av 3 950 högskolestudenter och drygt 500 punktskriftslåntagare. Dessutom har 1 465 enskilda bibliotek talbokstillstånd³ fördelat på 549 folkbibliotek, 789 skolbibliotek och 110 högskolebibliotek.

Myndigheten har ett avtal med Btj och katalogiserar sitt material i Btj:s katalog Burk. Materialet tillgängliggörs för användarna i den lokala TPB-katalogen, vilken omfattar drygt 100 000 titlar, varav ca 84 500 är nedladdningsbara. Årligen tillkommer ca 3 500 – 4 000 nya titlar, varav merparten framställs och katalogiseras av TPB själva. Tillgängliga medier tilldelas inget ISBN, utan får ett produktionsnummer. Sedan 2006 lägger man dock till den tryckta förlagans ISBN i posten, vilket ökar sökbarheten.

TPB samarbetar med Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och Örebro stadsbibliotek för att tillgängliggöra nedladdningsbar, teckenspråkig litteratur på DVD. TPB samarbetar även med Stockholms stadsbibliotek och Högskolebiblioteket i Jönköping i projektet Dolly (DAISY OnLine Library), som syftar till att förbättra tillgängligheten för användare med läshinder, genom att göra TPB:s talböcker möjliga att låna via det lokala bibliotekets webbplats. Dessutom pågår ett projekt som syftar till att erbjuda samtliga TPB:s talboksberättigade låntagare tillgång till nedladdningsbara talböcker direkt.

Tillgången till utländska tillgängliga medier har varit begränsad och det har hittills varit svårt att utveckla internationella samarbeten p.g.a. andra länders olika upphovsrättsliga avtal. I de fall TPB förvärvat utländska talböcker har det ofta funnits tillgång till katalogposter via respektive biblioteks OPAC. TPB lägger i sin tur in de utländska posterna i Burk.

²LIBRIS Förvärvsrutin förutsätter ett avtal mellan KB och medieleverantören, där leverantören åtar sig att leverera katalogposter enligt de tekniska specifikationer LIBRIS anger. De LIBRIS-bibliotek som önskar kan hänvisa till denna rutin vid upphandling av medieleverantör.

³Talbokstillstånd utfärdas av regeringen. Bibliotek ansöker om talbokstillstånd för att själva få framställa och kopiera talböcker samt för att få möjlighet att ladda ned talböcker från TPB:s webbplats.

TPB har behov av en flexibel postförsörjning. Det man saknar idag är bl.a. en auktoritetsdatabas med namnformer för såväl författare som inläsare, men också ämnesord för facklitteratur. För TPB:s användare vore det mycket attraktivt om ett tryckt materials ämnesord kunde knytas till posten för ett motsvarande tillgängligt medium.

Möjligheterna att utöka LIBRIS med poster från TPB-katalogen har väsentligt förbättrats under våren 2011. Dels har TPB och Libris-enheten inlett ett test med syfte att skapa en rudimentär katalogpost i LIBRIS på TPB:s material, dels har TPB träffat en överenskommelse med Btj om att tillgängliggöra alla sina katalogposter i LIBRIS från 2012.

3.4 Internationella biblioteket

Internationella biblioteket (IB) är dels ett publikt bibliotek inom Stockholms stadsbibliotek, dels en av landets fyra lånecentraler. IB tillhandahåller medier på andra språk till användare på landets samtliga folkbibliotek och erbjuder över 200 000 medier på drygt 100 olika språk. Biblioteket har intern kompetens för katalogisering av material på kinesiska, japanska, latinska språk, ungerska, rumänska, arabiska, persiska, turkiska, hindi, urdu, ryska och på de baltiska och övriga slaviska språken.

I mitten av 90-talet pågick ett projekt, med stöd av Kulturrådet, där IB katalogiserade sitt material i LIBRIS. När projektet upphörde, upphörde också katalogiseringen i LIBRIS. Sedan 2009 katalogiserar IB åter i LIBRIS. I huvudsak sker det genom import från utländska katalogdatabaser främst OCLC:s Worldcat. IB hämtar katalogposter på persiska, turkiska, arabiska, kinesiska, japanska men även på spanska, hindi, urdu och vietnamesiska. Ca 60-90 % av posterna från utländska katalogkällor omfattar vuxenböcker, medan tillgången till barnboksposter varierar stort. För kinesiska barnböcker är behovet uppfyllt till nästan 100 %, medan poster till t.ex. arabiska barnböcker inte ens når 50 % av behovet.

Eftersom IB inte har möjlighet att på egen hand katalogisera allt sitt material, finns ett avtal med Btj. Under 2010 producerades för IB:s räkning totalt 8 551 poster enligt följande fördelning:

Katalogiserat av IB i Burk	1977
Katalogiserat av IB i Libris	649
Katalogiserat av BTJ	5925

Det saknas internationella standarder för katalogisering på olika språk. Olikheterna är påfallande när det handlar om transkribering av språk med kyrilliska bokstäver, i synnerhet ryska. Även inom Sverige tillämpas olika principer för transkribering på folk- och forskningsbibliotek. Det saknas också standarder för bl.a. format samt en minimistandard för katalogposter på utländska språk. Ytterligare en svårighet med att tillgängliggöra medier på olika språk är att det saknas inköpskanaler för vissa språk. De flesta av IB:s leverantörer erbjuder inte idag möjligheten att få katalogposter på inköpta böcker.

Tilläggs kan att KB inom kort kommer att tillsätta en utredning av Informations- och lånecentralerna samt Depåbiblioteket. Syftet är att undersöka vilken nytta dessa funktioner utgör för folkbiblioteken samt att föreslå framtida förändringar.

3.5 Svenska barnboksinstitutet

Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet (Sbi) är ett offentligt specialbibliotek och informationscentrum för barn- och ungdomslitteratur. Institutets bibliotek samlar på all barn- och ungdomslitteratur utgiven i Sverige samt teoretisk litteratur inom ämnet. Biblioteket är öppet för alla. Sbi ingår även i Svensk biblioteksförnings redaktionskommitté för indexering av skönlitteratur. Sbi är ett LIBRIS-bibliotek och katalogiserar allt sitt material i LIBRIS.

Sedan år 2000 sätter Sbi ämnesord på hela utgivningen av barn - och ungdomsböcker, både på titlar utgivna på svenska och på översatta titlar. Hittills har det funnits en fördröjning mellan utgivningen och Sbi:s arbete med ämnesorden. För att komma i fas med utgivningen har därför Sbi ansökt om projektmedel från KB, vilket också beviljats

Projektet syftar till att utveckla tätare kontakter mellan Sbi och Nationalbibliografin. Nationalbibliografin katalogiserar nyutgivna titlar i LIBRIS utifrån informationen i Bokrundellens poster och inom en vecka ska Sbi lägga ämnesord på titlarna. Sbi beräknar vara i fas med utgivningen fr.o.m. september 2011. Då kommer med andra ord alla nyutgivna barn- och ungdomsböcker i Sverige vara försedda med poster inkl. ämnesord i LIBRIS.

3.6 KB:s avdelning för audiovisuella medier

Avdelningen ansvarar för Svensk mediedatabas⁴ (SMDB), KB:s katalog för audiovisuella medier. SMDB rymmer uppgifter om pliktlevererad tv, radio, video, biografvisad film, skivor och multimedier.

Databasen täcker de flesta svenska sändningar och utgåvor sedan 1979, då lagen om pliktexemplar kom att omfatta även audiovisuellt material, men innehåller även mycket äldre material. Det finns bl.a. en näst intill fullständig förteckning över svenska skivor från slutet av 1800-talet och framåt.

Databasen kompletteras löpande med både historiskt och dagsaktuellt innehåll. I dag finns närmare åtta miljoner timmar audiovisuellt material sökbar i SMDB. Kopplat till katalogen finns ca 3 miljoner timmar digitalt material, som av upphovsrättsliga skäl i nuläget endast kan spelas upp från KB:s lokaler. Det digitala arkivet består främst av radio- och tv-material, inkluderat 1 000 timmar med utvalda radioprogram från Sveriges radio från perioden 1933-1973. Utöver radio- och tv-material finns även stora mängder journal- och skolfilm och andra äldre specialsamlingar i digital form.

Som ett led i att göra poster över audiovisuellt material tillgängliga i LIBRIS har 3 500 poster för ljudböcker förts över från SMDB till LIBRIS under 2011.

⁴ SMDB var ursprungligen beståndskatalogen för Statens ljud- och bildarkiv (SLBA).

4. Kartläggning av behov och förväntningar

Uppdraget har varit att kartlägga vilka behov och förväntningar folkbiblioteken har inför en medverkan i LIBRIS. Viktiga underlag har varit intervjuer och studiebesök på folkbibliotek och samtal med ett urval nyckelpersoner. Projektets Idégrupp har bidragit med konstruktiva reflektioner utifrån det insamlade materialet.

Avsikten med kartläggningen har varit att få en aktuell bild av behov, förväntningar, möjligheter och svårigheter utifrån folkbibliotekens perspektiv på en nationell bibliotekskatalog. I detta avsnitt redovisas en sammanfattning av de synpunkter som framkommit.

4.1 Studiebesök och intervjuer

De folkbibliotek som medverkat i den undersökande delen av arbetet har varit Alby, Arboga, Gävle, Göteborg, Oxelösund och Sunne. Biblioteken representerar ett urval lösningar av hur folkbibliotek idag tillgodoser sina behov av postförsörjning. Vissa bibliotek köper förvärvs- och katalogiseringstjänster från Btj, andra katalogiserar själva. Vissa har sedan länge upprättat lokala lösningar för sin postförsörjning, medan andra gjort det relativt nyligen. Biblioteken har olika leverantörer av biblioteksdatasystem, vilket varit intressant eftersom den tekniska infrastrukturen är en viktig parameter. Totalt har 18 personer delat med sig av sina erfarenheter och tankar om en nationell katalog. De har dessutom visat och förklarat hur det dagliga, lokala katalog- och förvävsarbetet ser ut.

För kartläggningsarbetet har det även varit värdefullt att få tillgång till övergripande perspektiv på folkbibliotek i en nationell katalog. De personer som bidragit med synpunkter är Gunilla Herdenberg (Avdelningen för nationell samverkan), Niclas Lindberg (Svensk biblioteksörening), Marie-Louise Riton (Uppsala stadsbibliotek) och Roland Persson (Kultur Skåne Regionbiblioteket).

Sammantaget resulterade intervjuerna i 21 olika teman. En rangordning av dessa utifrån frekvens ger följande sortering:

- Visionen av en gemensam katalog.
- Slutanvändaren: Vem är det? Hur skapar vi tillgänglighet? Hur ska gränssnittet utformas?
- Posternas kvalitet och innehåll: allmänt, ämnesord, korta poster, Dewey.
- Postflöden.
- Medie- och systemleverantörer.
- Leverantörsoberoende/öppenhet.
- Förhållanden inom kommunen, lokala förutsättningar.
- E-böcker.
- Fjärrlån.
- Förvärv.
- Ekonomiska resurser.
- Arbetsfördelning: Vem ska göra jobbet? Vem ska katalogisera?
- KB:s samordningsansvar.
- Kompetenser.
- KB:s kommunikation till biblioteken.
- Bibliotekets lokala roll och uppgift.
- Talböcker.
- Bibliotekens samarbetspartners.
- Länsbiblioteken.

- KB:s övergripande roll, som ägare av frågan.
- Mandatet för folkbibliotek i det nationella samarbetet/Inflytandestrukturen.

Många teman har varit gemensamma hos de intervjuade, men det finns också skillnader. Generellt gäller att folkbibliotekens medarbetare har en tydlig förankring i det dagliga arbetet och mötet med användaren, medan nyckelpersonerna för mer övergripande diskussioner om samordning, kommunikation, roller och beslut.

Ett exempel är temat leverantörsoberoende/öppenhet, som förekom ofta nyckelpersonernas resonemang, men som hamnade längre ner på listan bland folkbiblioteken. Områden som särskilt engagerade folkbibliotekens medarbetare var istället posternas kvalitet och innehåll samt arbetsfördelningen d.v.s. hur katalogiseringen ska hanteras inom ramen för en nationell katalog. Diskrepansen är inte oväntad. Snarare bekräftar den de många olika infallsvinklar som behöver uppmärksammas i arbetet mot en nationell katalog.

4.2 Idégruppen

Idégruppens synpunkter har bidragit till att sortera informationen i underlagen som samlats in och att peka ut en riktning för det fortsatta arbetet. Gruppen har träffats två gånger. Vid det första mötet ringades möjligheter och svårigheter med projektet in. Då lyftes postförsörjningen fram som den kritiska frågan, vilket också bekräftades i intervjuer med nyckelpersoner och folkbibliotekens medarbetare.

Vid det följande mötet följdes postförsörjningen upp och gruppen diskuterade olika förslag till åtgärder som LIBRIS skulle kunna bidra med, för att underlätta folkbibliotekens behov av postförsörjning. Åtgärderna var i sin tur ett resultat av de synpunkter som framkommit i samtalen med folkbiblioteken. Idégruppen värderade även olika påståenden från intervjuerna, vilket ytterligare varit ett stöd för projektgruppen att fokusera på "rätt" saker.

4.3 Resultat av kartläggningen

De synpunkter som framkommit under kartläggningen kan sammanfattas i tre punkter (som utvecklas i avsnitt 5):

- **Kvalitet** - informationen i posterna behöver utökas för att motsvara folkbibliotekens behov.
- **Snabbhet** - flödet av poster mellan LIBRIS och bibliotekets lokala katalog behöver löpa på fort och smidigt.
- **Rätt poster** - LIBRIS måste kunna erbjuda ett större urval poster som motsvara alla de olika medietyper och språk som folkbiblioteken erbjuder sina användare.

Det visade sig även att flera av de funktioner folkbiblioteken önskade få tillgång till i en nationell katalog redan idag erbjuds av LIBRIS. Med andra ord kan LIBRIS redan nu förse folkbiblioteken med poster och många av de servicefunktioner som kommersiella leverantörer erbjuder. Även om tjänsterna i dagsläget inte är helt sömlöst integrerade finns flera viktiga funktioner på plats:

- Tillgång till poster i samband med förvärv hos olika medieleverantörer (Adlibris m.fl.).
- Tillgång till tidiga förhandsposter för medieutgivning från Bokrondellen.
- Överföring av poster från LIBRIS till bibliotekets lokala system på olika sätt:
 - Direkt överföring av handplockade poster.
 - Överföring varje natt av poster samlade i en fil.
- Skräddarsytt innehåll i de överförda posterna s.k. parameterinställningar. Här kan biblioteken t.ex. välja att prenumerera på alla uppdaterade eller ändrade bibliografiska poster.

- Katalogunderhåll i form av automatiska (generella) uppdateringar av namnformer och ämnesord (s.k. auktoritetskontroll).
- Kollektivt katalogunderhåll i form av rättelser i eller uppdateringar av enstaka bibliografiska poster.
- E-postfunktion (cxz) för kommunikation mellan berörda LIBRIS-bibliotek kring fel och/eller uppdateringsbehov i enstaka bibliografiska poster.
- Katalogsupport med möjlighet att rapportera in poster som behöver rättas.
- Maskinellt konverterade SAB- och/eller Deweykoder (respektive bibliotek väljer självt vilket klassifikationssystem man vill använda).
- Möjlighet för det lokala biblioteket att använda den fria posten hur man vill.
- Fritt nyttja LIBRIS API:er⁵ för användning i för biblioteket lämpliga gränssnitt (integrerade kataloger, mobila lösningar, olika teman eller nya böcker på egna webbplatsen m.m.)
- Auktoritetsdata t.ex. ämnesord och personer.

⁵ Application Programming Interface d.v.s. maskinläsbara gränssnitt mot LIBRIS som webbtjänsterna kan anropa för att få ut data. För mer information se api.libris.kb.se.

5. Framtiden – folkbiblioteksposter i LIBRIS

Det finns övergripande målsättningar, eller visioner, för en nationell katalog. Dels att användarna ska få samlad tillgång till de samhällsfinansierade bibliotekens medieresurser, dels att biblioteken ska få tillgång till fria poster, väl anpassade för sina lokala behov.

5.1 Användaren och en nationell katalog

Med allt material samlat i en gemensam katalog öppnas stora möjligheter att utveckla nya, kreativa gränssnitt gentemot slutanvändaren. För studenter och forskare kan det vara användbart med ett gränssnitt liknande dagens LIBRIS webbsök, där man når alla poster i hela katalogen. Andra användare skulle kunna få en bättre överblick av innehållet genom ämnesbaserade gränssnitt. Till exempel via en webbplats med enbart deckare (böcker, ljudböcker, filmer) med speciella sökfunktioner och rekommendationssystem. Eller varför inte lokalt förankrade webbplatser om till exempel glaskonst i Småland?

LIBRIS bidrag blir främst att tillgängliggöra datat i katalogen genom API:er, d.v.s. maskinläsbara gränssnitt mot LIBRIS som webbtjänsterna kan anropa för att få ut data. Detta är något som LIBRIS arbetat aktivt med sedan ett antal år. Ett par exempel på tjänster som redan idag använder LIBRIS API:er är Stockholms stadsbiblioteks tjänst Öppna bibliotek, Riksantikvarieämbetets kringla.nu samt Ted Valentins [uppsatse.se](http:// uppsatse.se). Förutom att tillgängliggöra datat skulle LIBRIS även kunna fungera som en samlingsplats eller arena för biblioteken att hitta samarbetspartners att bygga tjänster tillsammans med.

Vem ska då bygga dessa gränssnitt? Här finns stor potential för olika samarbeten mellan bibliotek, muséer, arkiv och andra organisationer. Det finns också möjligheter för entreprenörer och aktörer utanför biblioteksvärlden att skapa digitala tjänster på bibliotekens data. Öppenhet som ger möjlighet till spridning och större användning av det offentligt finansierade datat.

5.2 Biblioteket och en nationell katalog

En rationell och kvalitativ postförsörjning kan bidra till att bibliotekens medarbetare kan avsätta mer tid till att vidareutveckla nya tjänster för och tillsammans med användarna. Med fler fritt tillgängliga poster öppnas även nya möjligheter att anpassa service och tjänster till bibliotekens lokala uppdrag.

Det är med andra ord angeläget att finna alternativa lösningar för postförsörjning och katalogisering, eftersom det medger vinster för såväl folk- som forskningsbibliotek och deras användare. Då fler bibliotek medverkar i en gemensam katalog, ökar tillgången till poster för det enskilda biblioteket. Folkbibliotekens data bidrar dessutom till att utöka och bredda innehållet i LIBRIS med fler medietyper och medier på fler språk.

Alla bibliotek avsätter resurser för sitt katalogiseringsarbete. Antingen interna resurser, så som egna katalogisatörer, eller externa resurser i form av avtal med kommersiella aktörer. Med en gemensam katalog öppnas möjligheter för fler sätt att fördela resurserna för katalogisering. Det bjuder in till nya samarbeten och bidrar till ett mer effektivt resursutnyttjande för det enskilda biblioteket. Tanken att en post bara ska katalogiseras en gång i Sverige, för att sedan kunna återanvändas av alla bibliotek, vinner än mer mark.

5.3 Vision *Folkpost på tre sekunder!*

LIBRIS arbetar mot att kunna erbjuda ett flöde där ett bibliotek sömlöst får en användbar post in i sin lokala katalog direkt efter ett inköp hos någon av de större medieleverantörerna. Visionen för den processen kan sammanfattas i frasen *Folkpost på tre sekunder* med följande innebörd:

- En folkpost beskriver de medier som folkbiblioteken tillhandahåller (alltifrån pocket till dataspel) på ett för folkbiblioteken användbart sätt. Posten kan även användas av forskningsbiblioteken.
- Folkposten innehåller också förvärvsinformation (pris, kostnadsställe mm.) som kan användas i bibliotekets inköpsmodul/ekonomisystem.
- Det finns ingen teknisk begränsning som säger att överföringen från medieleverantör till bibliotekets lokala katalog ska behöva ta längre tid än max tre sekunder.

Visionen *Folkpost på tre sekunder!* förutsätter en aktiv samverkan mellan olika parter, vilket illustreras i nedanstående bild. De gula byggnaderna utgör biblioteken medan de röda får illustrera bibliotekens medie- och systemleverantörer. Personerna illustrerar enskilda människor som bidrar med information i LIBRIS.

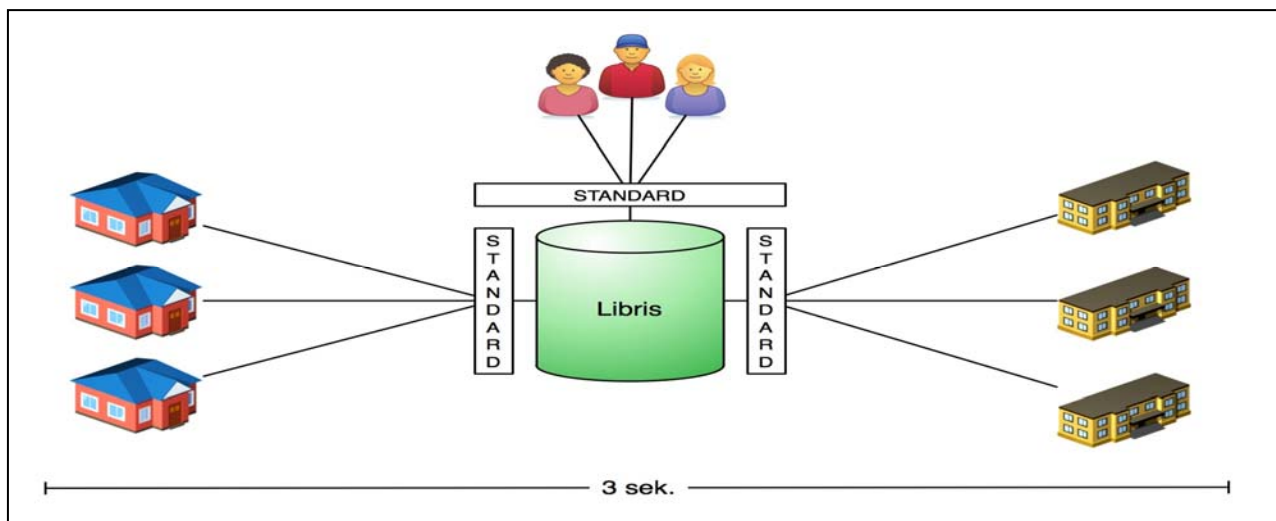

Bild 4. Illustration av visionen *Folkpost på tre sekunder!*

Nedan följer en beskrivning av de åtgärder som sammantaget kan medverka till att folkbibliotekens behov och förväntningar på en nationell katalog infrias. Insatserna syftar även till att visionen *Folkpost på tre sekunder!* kan infrias under 2012.

5.4 Snabbhet

Folkbiblioteken betonar starkt behovet av att få tillgång till posterna snabbt. Många prioriterar snabbheten i förhållande till direkt fullödlig kvalitet på posten, men med förbehållet att posten senare ska uppdateras till den kvalitet man behöver. Att få poster snabbt kräver samarbete mellan och insatser från medieleverantörer, agenter, LIBRIS och lokala systemleverantörer, eftersom posten flödar mellan dessa system.

Behovet av snabbhet återfinns på två nivåer:

1. Förhandsposter, för att biblioteket ska kunna meddela den lokala användaren att en titel är beställd alt. kommer att beställas. Behovet avser poster för både det som är utgivet och det som är aktuellt för att bli utgivet.

2. Post direkt i samband med förvärv.

Det LIBRIS kan bidra med för att bättre motsvara folkbibliotekens behov är att:

- Förbättra posterna från Bokrondellen så att de blir fullgoda förhandsposter. Bokrondellens poster speglar stora delar av den planerade svenska kommersiella utgivningen av tryckta böcker, ljudböcker och multimedia med mera.
- Samarbeta med systemleverantörerna för att få till stånd smidigare och snabbare import, inklusive uppdateringar i de lokala systemen.
- Implementera och stödja nya leveranssätt (t.ex. OAI PMH⁶) att få bättre uppdaterings- och importflöden.
- Aktivt påverka medieleverantörer att stödja LIBRIS Förvärvsrutin.
- Verka för att få in så stort postunderlag som möjligt i LIBRIS, så att biblioteken endast behöver ange att de har posten (bestånd).

Utifrån visionen *Folkpost på 3 sekunder* skulle detta innebära att implementera och stödja snabbare leveranssätt och att få bättre uppdaterings- och importflöden. Ett första steg kan vara att tillsätta ett pilotprojekt med någon systemleverantör och ett bibliotek som är eller vill bli LIBRIS-bibliotek.

5.5 Kvalitet

Kvalitet har i detta sammanhang två betydelser - dels ett snabbt och smidigt katalogpostflöde, dels att postens innehåll är anpassat till de krav som finns vid olika bibliotek. I intervjuerna har folkbiblioteken betonat betydelsen av att särskilt barn- och skönlitteraturen förses med användaranpassade ämnesord och genretermer. Genretermer kan också vara användbara för att till exempel särskilja olika musikgenrer (Rock, Opera) eller medietyper (Ljudböcker, Talböcker). Det är dessutom önskvärt med olika typer av mervärden, såsom sammanfattningar och läsordning för fortsättningsböcker.

Ämnesord och genretermer bör så långt som möjligt utformas i enlighet med kontrollerad vokabulär (Svenska ämnesord med dess underindelningar för barnämnesord och genre/form etc.). KB svarar för anvisningar via sin webbplats *Katalogisatörens verktyglåda*. Alla LIBRIS-bibliotek kan bidra till en aktuell och levande vokabulär genom att lämna förslag på nya termer.

Det finns ytterligare en kvalitetsaspekt i fråga om medie- och formattyper. Folkbibliotek tillhandahåller i större utsträckning än forskningsbibliotek samma titel i flera olika format eller medietyper, som t.ex. tryckt bok, storstilsbok, ljudbok/talbok, CD, MP3-fil eller liknande. Då är det extra viktigt att användaren kan identifiera vilket format eller medium en katalogpost avser. Huvudprincipen bör vara att varje format eller medietyp får en egen bibliografisk post. För att åstadkomma detta krävs en kombination av förfinade automatiserade processer och manuella katalogiseringsinsatser baserade på ett utvidgat LIBRIS-samarbete.

Det LIBRIS kan bidra med för att bättre motsvara folkbibliotekens behov är att:

- Ta vara på all relevant information i de successivt uppgraderade förhandsposter som kommer från Bokrondellen (hyllsignum, läsordning, åldersnivå m.m.).
- Se över rutiner för uppdateringar och parametersättningar vid postöverföring till lokala system.
- Föra dialog med systemleverantörer om filtrering av poster vid överföring till det lokala systemet.
- Föra dialog med medieleverantörer om innehållet i de poster som levereras i samband med förvärv.

⁶ OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) är ett protokoll för att samla in metadata från ett flertal källor.

- Undersöka och stödja förutsättningarna för ett utvidgat samarbete om ämnesords- och genreindexering av bl.a. skönlitteratur och barn- och ungdomslitteratur.

5.6 Rätt poster

Processen att integrera folkbiblioteken i LIBRIS underlättas om LIBRIS kan erbjuda ett bra och mångsidigt katalogiseringsunderlag. Rätt poster innebär att det i så stor utsträckning som möjligt ska finnas katalogposter tillgängliga redan då biblioteket förvärvat en titel. Det krävs också insatser för att förenkla de manuella katalogiseringsinsatserna. Här behövs således insatser både för att förbättra underlaget till katalogposterna och för att förenkla de manuella katalogiseringsinsatserna.

Det LIBRIS kan bidra med för att bättre motsvara folkbibliotekens behov är att:

- Förbättra kvaliteten och uppdateringsflödet på de förhandsposterposter som maskinellt kommer in i LIBRIS från Bokrondellen.
- Förbättra posterna från medieleverantörer.
- Arbeta aktivt för att fler medieleverantörer ska stödja LIBRIS Förvärvsrutin. Detta gäller inte minst leverantörer som erbjuder andra medier än tryckta böcker.
- Tillhandahålla ett brett urval av externa katalogkällor för manuell import via Voyager, så att biblioteken enkelt kan hitta katalogposter för fler medietyper och fler språk- och ämnesområden. Prioriterade områden är bl.a. poster för utländsk skön- och barnlitteratur och för litteratur på minoritets- och invandrarspråk.
- Vidareutveckla arbetet med att föra över poster från SMDB (Svensk mediedatabas) till LIBRIS. Som tidigare nämnts pågår ett inläsningsflöde för ljudböcker, men här finns även filmer, dataspel, musik och andra medietyper, som är intressanta för folkbibliotekens användare.
- Samarbeta med TPB om lämpliga sätt att representera katalogposter för talböcker och andra medier inom ramen för TPB:s uppdrag (projektstart hösten 2011).
- Undersöka möjligheter att integrera IB:s katalogposter i LIBRIS.
- Aktivt söka upp nya aktörer och katalogkällor som kan bidra med poster relevanta för folkbiblioteken.
- Undersöka olika scenarier för samarbete och organisering av manuella katalogiseringsinsatser.
- Utveckla lättanvänd webbkatalogisering.

5.7 Uppdatering av poster

Det är viktigt för biblioteken att en kortfattad förhandspost så småningom uppdateras när det finns mer data om mediet, och att biblioteken själva kan välja vilken typ av uppdateringar de vill prenumerera på. Detta stöder LIBRIS redan idag. I och med ovan beskrivna lösning för att öka snabbheten i postflödet, kommer också uppdateringar att ske snabbare och sömlöst.

Utöver detta kan LIBRIS även bidra med att:

- Samarbeta med systemleverantörerna för att utveckla ett smidigare uppdateringsflöde mellan LIBRIS och den lokala katalogen.
- Samarbeta med systemleverantörerna för att undvika dubblettposter i den lokala katalogen.
- Verka för att medie- och systemleverantörer har stöd för vedertagna format och standarder som underlättar utbyte av data. Ett exempel är MARC21 som idag är det internationellt mest gångbara bibliografiska formatet.
- Förbättra det nuvarande gränssnitt för att ställa in vilka uppdateringar man vill ha.
- Utforska möjligheter av att hantera gallrade LIBRIS-poster i lokala systemet.

- Utforska behov och möjligheter för versionshantering (möjlighet att backa till en tidigare version) av poster vid export, alternativt få systemleverantörerna att göra detta vid import. Idag finns detta bara vid katalogisering.

5.8 Förvärvsrutiner

LIBRIS tillhandahåller LIBRIS Förvärvsrutin, en generell rutin som gör det möjligt för medieleverantörer att skicka katalogposter med beståndsinformation till LIBRIS eller till ett lokalt bibliotekssystem i samband med förvärv.

Katalogposten matchas mot LIBRIS och läses in tillsammans med biblioteksbeståndet. Uppgifterna blir därmed omedelbart synliga och sökbara i LIBRIS. Därefter kan biblioteket hämta hem sin katalogpost via de sedvanliga postöverföringsmetoder som används för manuellt katalogiserat material.

Ambitionen är att vidareutveckla denna förvärvsrutin till visionen *Folkpost på tre sekunder*. Det ska med andra ord inte behöva ta längre tid från det att medieleverantören skapar och gör sin katalogpost tillgänglig tills dess att den landar i både LIBRIS och det lokala bibliotekssystemet.

5.9 Koppling till ekonomisystem/inköpsmodul

Det finns ett parallellt postflöde med minimiposter, bestående av rudimentär bibliografisk information (ISBN, titel, författare ...) och förvärvsuppgifter (pris etc.). Det exakta flödet varierar mellan biblioteken. Informationen används för att, maskinellt eller manuellt, läggas in i bibliotekets förvärvsmodul, för att skapa en kort bibliografisk förhandspost som kan fungera som underlag vid reservationer.

Registrering i kommunens ekonomisystem hanteras i hög grad manuellt, men vissa medieleverantörer erbjuder idag förvärvs-/förhandsposter som är formaterade på ett sätt så att de kan importeras direkt till bibliotekssystemets förvärvs- och katalogmoduler.

Under karläggningsarbetet har det inte helt entydigt framgått om detta parallella postflöde ger upphov till merarbete eller inte. Det kan dock finnas anledning att undersöka möjligheterna att på ett mer sömlöst sätt integrera dessa båda flöden i varandra.

Det LIBRIS kan bidra med för att lösa detta är att:

- Undersöka förutsättningarna för att skapa en rutin som gör det möjligt att hantera förvärvsinformation som överförs via beståndsposten till den ordinarie katalogpost medieleverantören skickar.
- Samarbeta med biblioteken, medie- och systemleverantörerna för att hitta en generell svensk modell för förvärvsuppgifterna.

5.10 Import av bibliotekens befintliga bestånd

Många bibliotek vill att LIBRIS ska spegla hela deras bestånd och efterfrågar retrospektiv överföring av den lokala bibliotekskatalogen till LIBRIS. Det är idag ett tidskrävande arbete som kräver mycket manuell handpåläggning. Det är därför en prioriterad och nödvändig uppgift att hitta en lösning för att i högre utsträckning automatisera detta arbete.

Detta behov behöver hanteras utifrån både tekniska och juridiska aspekter. De tekniska delarna har LIBRIS börjat undersöka. De juridiska, som framför allt rör bibliotekens möjligheter att sprida sina lokala poster till externa aktörer, måste hanteras av de enskilda biblioteken.

6. Insatser för genomförandet av planen

Avsikten med denna rapport har varit att undersöka och beskriva hur folkbibliotekens bibliografiska data och beståndsdata kan integreras i LIBRIS. Analysen har förts utifrån olika aspekter på folkbibliotekens behov av postförsörjning. Även om fokus varit folkbibliotekens behov, gagnar merparten av de föreslagna åtgärderna även forskningsbiblioteken och deras användare.

Nästa steg är att genomföra de insatser som beskrivits. Den större delen av åtgärds paketet ansvarar Libris-enheten för att genomföra, men det finns också delar som vilar på det enskilda folkbibliotekets ansvar eller på gemensamma insatser från folkbibliotekens sida. I detta avsnitt beskrivs de åtgärder Libris-enheten planerat att genomföra. Tidsperspektivet sträcker sig från 2011 till 2012 med vägledning av visionen *Folkpost på tre sekunder!*

6.1 Kompetenser

Libris-enheten har under våren 2011 påbörjat en rekryteringsprocess som bl.a. syftar till att utöka och stärka enhetens kompetenser med inriktning på folkbibliotekens behov. En utvecklingsledare med erfarenhet av folkbibliotek har rekryterats. Vidare är en, ev. senare två, systemutvecklare under rekrytering liksom en metadatasamordnare. Sedan tidigare finns personer som arbetar med interaktionsdesign och systemutveckling. Dessutom kommer LIBRIS kundtjänst att förstärkas.

6.2 Postförsörjning

Folkbibliotekens behov av postförsörjning i samband med förvärv behöver säkerställas. Därför kommer LIBRIS utöka innehållet d.v.s. datat i de förhandsposter som dagligen hämtas från Bokrondellen.

Folkbibliotekens postförsörjning behöver också anpassas till de tillämpningar som LIBRIS utarbetat, vilka i sin tur är avpassad till internationella riktlinjer. Målet är att posterna i LIBRIS ska vara sömlösa och kunna användas i olika system. Här behövs insatser även från det enskilda folkbiblioteket. Till exempel att, i samband med upphandling eller andra samtal med system- och medieleverantörer, verka för att posterna i den lokala katalogen anpassas till en nivå som motsvarar posterna i den nationella katalogen.

LIBRIS kommer även ta initiativ till ett pilotprojekt med något bibliotek för att vidareutveckla möjligheten till postexport från lokala system till LIBRIS.

6.3 Ämnesord

Ämnesorden är viktiga både för bibliotekens medarbetare och användare. De insatser som behöver genomföras rör främst ämnesord för barn- och ungdomsmedier samt vuxen skönlitteratur. Här ser LIBRIS möjligheter till förbättringar genom att samarbeta med något folkbibliotek som själva lägger till ämnesord i sina lokala poster.

Tillgången till ämnesord för barn- och ungdomslitteratur kommer att förbättras i och med Sbi:s ansvar för en nationell ämnesordsindexering av barn – och ungdomsböcker. Fr.o.m. september 2011 kommer dessutom all svensk barn- och ungdomslitteratur vara försedd med ämnesord inom en vecka efter utgivningen.

6.4 Katalogisering

Det har inte ingått i uppdraget för denna rapport att undersöka eller presentera lösningar för folkbibliotekens katalogiseringsarbete. Däremot kommer KB att, som en del av sitt nya uppdrag att

främja samverkan, initiera samtal mellan olika biblioteksaktörer för att säkerställa en framtida modell för katalogiseringssamarbete.

Nuvarande modell för katalogisering i LIBRIS utgår från överenskommelsen mellan KB och LIBRIS-biblioteken, där det enskilda biblioteket ansvarar för att katalogposterna följer gällande anvisningar och att deras bestånd hålls aktuellt i LIBRIS.

De förslag till lösningar som presenterats i avsnitt 5 ska inte begränsa bibliotekens möjligheter att själva välja alternativ för katalogisering. Det bibliotek som vill kan katalogisera själv eller i samarbete med andra bibliotek. Det är också fullt möjligt för biblioteket att upphandla katalogiseringstjänsten av kommersiella aktörer. Däremot måste bibliotek som vill medverka i en nationell katalog försäkra sig om att leverantören av katalogposterna har den kompetens som krävs för att posterna ska motsvara teknisk och innehållsmässig standard för bibliografisk information i LIBRIS. Dessutom ska alla poster som katalogiseras eller på annat sätt tillgängliggörs i LIBRIS vara fritt tillgängliga för alla.

LIBRIS webbkatalogisering ska förbättras och förenklas, för att underlätta för biblioteken att registrera sitt material i LIBRIS. Det kan också bidra till att antalet felaktigt konstruerade poster minskar i LIBRIS som helhet.

6.5 Startpaket

LIBRIS kommer ta fram ett startpaket för folkbibliotek som vill ingå i LIBRIS-samarbetet. Paketet omfattar en överenskommelse mellan biblioteket och LIBRIS och beskriver vilka funktioner och tjänster biblioteket får tillgång till. Det beskriver även vilka insatser biblioteket förväntas bidra med.

6.6 Aktörer

De åtgärder som beskrivits i avsnitt 5 kräver i många fall samordnade insatser mellan LIBRIS, system- och medieleverantörer och de enskilda biblioteken. Under perioden 2011-2012 kommer därför LIBRIS prioritera ökad samverkan med ett antal aktörer.

Ett sömlöst LIBRIS med poster tillgängliga för alla biblioteksaktörer, förutsätter vissa anpassningar även i de system bibliotekens medie- och systemleverantörer tillhandahåller. Därför kommer LIBRIS att anordna leverantörsträffar för samtal med utgångspunkt i ovan nämnda standard för postförsörjning.

Det är mycket angeläget att integrera TPB:s och IB:s bibliografiska information i LIBRIS. Att tillgängliggöra detta material via LIBRIS är både en fråga om tekniska, infrastrukturella förutsättningar och om juridiska, avtalsmässiga förutsättningar mellan dessa bibliotek och Btj. Det LIBRIS kan bidra med är att utveckla importfunktionerna från de lokala katalogerna till LIBRIS. TPB har å sin sida nyligen träffat en överenskommelse med Btj om att tillgängliggöra alla sina poster i LIBRIS 2012.

Det finns behov av att i högre grad lyfta in användarperspektivet i utvecklingsarbetet av LIBRIS mot en nationell katalog. På sikt kommer därför även researcharbete gentemot användarna genomföras i syfte att vidareutveckla bl.a. LIBRIS webbsök och biblioteks databasen.

6.7 Inflytandestruktur

Det finns behov av att åstadkomma en ny inflytandestruktur för frågor som rör en nationell katalog. Det finns ett förslag till ny inflytandestruktur, som kommer att beslutas av KB:s Nationella referensgrupp i september 2011, för att säkra det fortsatta inflytandet från biblioteken.